

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

of verzorgers waarover het ook vaak ging in de verhalen van zijn eerste patiënten. Ten slotte stelt Schimek vast dat Freud tot op het einde met het vraagstuk van het waarheidsgehalte bleef worstelen: «Freud started with the assumption that the analyst was unearthing unconscious memories of actual events, then only fantasies, then a psychical reality inherited from prehistoric events, and, finally, back to individual experiences that did really happen.»

Intrigerend is het feit dat ook Schimek hier niet uit kwam. In de diversiteit van zijn lezingen en artikels blijft de verleidingsmythe het centrale thema. Soms (vooral in de vroegste teksten) volgen er elementaire bedenkingen, maar niet zo relevant, en eerder bedoeld voor buitenstaanders. Later gaat Schimek ontleden, bijvoorbeeld wanneer hij de Signorelli-kwestie nog eens onder de loep neemt. Hij vindt aanwijzingen van Freuds schuldgevoel, zorgen en twijfels, verbonden met diens vergeten van de naam «Signorelli».

Natuurlijk gaat een dergelijke bundeling van teksten niet zonder herhalingen, maar wie geïnteresseerd is in Freuds Schimeks worsteling met feit en fictie neemt dat er graag bij. Sommige teksten zijn verouderd, maar andere zijn verbazend actueel en betrekken ook auteurs als Ogden en Stern in het verhaal.

Schimek was blijkaar een gedreven zoecker. Hij doet mij denken aan een beroepschaker die zich vastbijt in een openingszet en daaromheen variaties blijft zoeken en vinden.

Dromen, denken, voelen De volgende Ferro

Bespreking van

Antonino Ferro (2011). *Avoiding emotions, living emotions*. The New Library of Psychoanalysis. Hove: Routledge. ISBN 978 0 415 55503 6, 222 pp., £ 22,90

MARC HEBBRECHT

In een vroegere bijdrage (2011) heb ik het werk van Ferro gesynthetiseerd en kritisch geëvalueerd. Het meeste van wat ik toen geschreven heb, kan ook nu herhaald worden. Ferro staat voor een radicaal andere psychoanalytische techniek, die klassieke opvattingen over analyseerbaarheid, neutraliteit, droomanalyse en interpretatie aan het wankelen brengt. Hij presenteert ons een verfrissend therapiemodel, levendiger maar ook complexer dan wat de meesten van ons gewoon zijn. Niet de op verandering gerichte interpretatie werkt genezend, maar de transformatie van een verhaal dat gezamenlijk geconstrueerd wordt. Het narratieve en het beeldende vormen wellicht de grootste specificiteit van Ferro. Hij maakt ook dankbaar gebruik van filmmateriaal en literatuur om zijn inzichten te illustreren. Het interesseerde me vooral wat Ferro in dit boek aan nieuws te zeggen heeft. Ik zal de belangrijkste ideeën in een notendop samenvatten.

Het eerste hoofdstuk draagt dezelfde titel als het boek: *Avoiding emotions, living emotions*. Een van de functies van de psyche is ons te beschermen tegen emoties door ze te vermijden, te onderdrukken of te evacueren (via projectieve identificatie in de ander, via somatisatie in het lichaam, via *acting out* in de omgeving). Mensen kiezen meestal voor de vertrouwdheid met de getemde aspecten van zichzelf in plaats van op zoek te gaan naar nieuwe emotionele dimensies. Dit is ook bij psychoanalytici het geval, die zich

vaak verschansen achter theorieën om niet in contact te komen met intense gevoelens. Ferro pleit ervoor om de andere functie te ontwikkelen: contact maken met wat uitgedreven, onderdrukt of gesegregeerd is op een andere plaats. Op verschillende plaatsen in het boek verwijst Ferro naar het concept 'geagglutineerde kernen' van Bleger. Iedere analyticus moet vooral zichzelf worden zonder te veel angst voor de eigen unieke creativiteit. Ferro noemt de ideale analyticus een Shakespeare van de ongeremde psyche. Ferro trekt vooral van leer tegen de geremde, te stille analyticus. Een gepantserde analyticus laat veel aspecten van de psyche van de analysant onverteld. Hij vergelijkt de stilte van de analyticus met de duisternis in de kamer van het kleine kind. De analyse dient bij te dragen tot de ontwikkeling en de expressie van het creatieve potentieel van de analysant. In de volgende hoofdstukken verfijnt hij zijn visie op het analytische veld. Hij beschrijft op heldere wijze de ritmische bewegingen: er zijn momenten dat de subjectiviteit opduikt maar ook momenten van vervloeiing, waarbij de unieke subjectiviteit verdwijnt. Hij vergelijkt de bewegingen van het analytische veld met de ademhaling en met de intestinale peristaltiek. Het is alsof het analytische veld ademt: de inademing signaleert de aankomst van klonters van ondenkbaarheid, de uitademing is de ineensstorting die volgt na een verzadigde duiding en het beginpunt van toekomstige expansies. Er is ook een zich afwisselend openen en sluiten voor betekenis. In het veld wordt de droomfunctie van de psyche continu geactiveerd. Eerst wordt het veld geïnfecteerd door de pathologie van de analysant (en ook van de analyticus) alvorens er een transformatie en een helingsproces kan plaatsgrijpen. Veel aandacht gaat naar het functioneren van de analyticus in de sessie. Wanneer de analyticus te moe is, afgesloten of opgeslorpt door eigen problemen en persoonlijk lijden, zullen diens angsten in de analysant gedeponeerd worden. Dit wordt onbewust

maar feilloos door de analysant geregistreerd: de communicaties van de analysant bevatten altijd een commentaar op het samen zijn met de analyticus op een diep emotioneel niveau. De analyticus moet ontvankelijk zijn voor deze boodschappen. De psyche van de analyticus is een variabele in het veld, geen constante! Om die reden moet de analyticus zich regelmatig bezinnen op de aard en de omvang van zijn caseload, notities maken na de sessies, zich bewust blijven van de eigen behoeften en gezond leven. Volgens Ferro moet de analyticus over drie eigenschappen beschikken: welwillendheid, vertrouwen in de eigen methode en zich kunnen afsluiten voor alles wat buiten de kamer gebeurt (p. 118). Wanneer de analysant elementen uit de externe realiteit inbrengt, moet men deze vooral beluisteren als verschijnselen in het analytische veld, dus niet alleen als boodschappen over de analytische relatie maar ook als weerspiegelingen van wat er in de innerlijke wereld van de analysant gebeurt. Interessant vooral zijn de beschouwingen over overdracht en tegenoverdracht. De visie op overdracht is gebaseerd op drie psychoanalytische modellen (historico-reconstructief, relationeel, veldtheoretisch): herhaling, projectieve identificatie, co-determinatie. Hij stelt een schaal voor om tegenoverdracht te meten naar analogie van de schaal van Mercalli, die gebruikt wordt om de gevolgen van aardbevingen te kwantificeren (p. 145). Nog meer dan in zijn vorige boeken komt zijn liefde voor het werk van Bion tot uiting. Ferro stelt voor om te beginnen met Bions *Seminars en Discussions* en vervolgens groepsgewijs het theoretische werk te bestuderen. Het favoriete concept voor Ferro is Bions 'waking dream thought'. Ferro wijst wel op een aantal risico's ('drifts'): afglijden in mystiek, esoterie opvatten als creativiteit, en zich vastklampen aan bioniaans jargon in plaats van authentiek te denken en te communiceren (p. 56). We mogen ons vooral niet laten verblinden door analytische theorieën. Ferro beklaagt zich over de

‘lichtpollutie’ die een concept als ‘oedipus-complex’ in de analytische wereld tot stand heeft gebracht (p. 83-88).

Ook nu weer ben ik onder de indruk van Ferro’s creativiteit en van wat hij met klinisch materiaal doet. Het laatste hoofdstuk bevat zestig psychoanalytische oefeningen. De bedoeling van deze oefeningen is het verhogen van het vermogen te denken, te dromen en te spelen. Stel je bijvoorbeeld eens voor hoe vijf verschillende analytici zouden reageren op de mededeling van de patiënt dat een computer gecrasht is. Alleen al om hiermee te experimenteren, kan de analytische lezer zich dit boek aanschaffen. Vertrouwdheid met het werk van Bion is alleszins wenselijk.

Literatuur

HEBBRECHT, M. (2011). Droomverhalen in het tweepersonenveld — Een kennismaking met het werk van Antonino Ferro. *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 17, 17-29.

Op zoek naar een nieuwe Middle Group?

Bespreking van

Lewis A. Kirshner (red.) (2010). *Between Winnicott and Lacan — A clinical engagement*. Hove: Routledge. ISBN 978 0 415 88374 0, 192 pp., £ 18,99

PIETER VERCAEREN

Met enige zin voor drama kondigt Lewis A. Kirshner in zijn voorwoord van *Between Winnicott and Lacan* aan een poging te zullen wagen om zich tussen het denken en vooral de klinische praktijk van deze twee schijnbaar aan elkaar tegengestelde auteurs te bewegen. Winnicott benadrukte de rol van de moeder, het hier en nu, de therapeutische ontmoeting tussen twee personen, het spel en het transitionele. Lacan, daar-

entegen, had duidelijk iets met de vader, de taal en het structurele. Hij benadrukte dat de analyticus de analysant nooit ontmoeten kan. Tussen deze antagonisten wil Kirshner een dialectiek tot stand brengen. Hij droomt zelfs luidop van een nieuwe Middle Group.

In haar bijdrage *Thinking in the space between Winnicott and Lacan* geeft Deborah Anne Luepnitz een rijke inleiding tot het denken van Winnicott in contrast met dat van Lacan. Zij vat de ruimte tussen beide hoofdrolspelers complementair op. Te veel vader wordt in evenwicht gebracht door te veel moeder, te afstandelijk door te nabij, te veel in het hier en nu door multigeneratie-nel. Luepnitz en anderen met haar schep-pen zo een zeer evenwichtig overkomend discours. De originaliteit van beide denkers, hun radicaliteit, dreigt hier echter aan opge-offerd te worden. Aan psychoanalyse doen wordt zo een schoolse bezigheid, discipli-neren eerder dan exploreren. En was nu het protest tegen de gedachteloze aangepast-heid niet juist zowel Winnicotts als Lacans drijfveer? Lacan ging hevig tekeer tegen de Amerikaanse egopsychologie, tegen het ver-warren van het symbolische met het ima-ginaire en het reële, tegen de aanpassing. Winnicotts notie van het ‘valse zelf’ als een te gehoorzame aanpassing aan de omgeving vertelt ook veel over zijn nobelere verwach-tingen van de psychoanalyse dan dat deze zich zou invoegen in een imaginaire matu-riteit. De Britse Middle Group noemde zich-zelf niet zonder reden ook wel de Indepen-dent Group.

André Green mag hoofdstuk 2 aan zijn publicatielijst toevoegen. Hij geeft een his-torisch en sterk autobiografisch gekleurd overzicht en neemt het ‘tussen’ ruimer dan tussen Winnicott en Lacan. Hij betoogt dat *The bifurcation of contemporary psycho-analysis* ook reeds in Frankrijk plaatsvond rond de figuur van Lacan en in het Verenigd Koninkrijk tussen de kleinianen en de vol-gers van Anna Freud.

De klinisch interessantste bijdrage is zon-der meer James E. Gorneys gevalsstudie.